

HARLINGEN, DE ROOMS KATHOLIEKE KERK

Geschiedenis

Op de sinds ca 900 bewoonde terp Almenum werd rond 1200 een bakstenen kerk gebouwd, als opvolger van een of meer voorgangers en evenals deze toegewijd aan de aartsengel Michaël. Zie voor de verdere geschiedenis van deze kerk de beschrijving van de Hervormde kerk.

Grenzend aan de terp Almenum ontstond de havenstad Harlingen. Aan het eind van de 16de eeuw werd het dorp Almenum binnen de vesting gebracht. Na 1580 werd Friesland voor Rooms Katholieken missiegebied; rondtrekkende priesters bezochten de katholieke gebleven gelovigen.

Als regel waren dit uit Vlaanderen afkomstige Jezuïeten. Van 1611 tot 1670 werden in Harlingen de diensten gehouden in een een schuilkerk aan de Voorstraat. In het laatstgenoemde jaar werd een nieuwe schuilkerk gebouwd in de tuin van de priesterwoning aan de Zuiderhaven. Dit wijst op een grote tolerantie. In 1752 werd op dezelfde plaats een grotere kerk gebouwd, waarin in 1783 zelfs een orgel werd geplaatst. In 1838 werd dit kerkje vergroot, de vroegere ingang via een nauwe steeg kwam aan de voorkant, dus aan de Zuiderhaven. Een nieuwe gevel in Waterstaatstijl en een kleine toren ontnamen het gebouw definitief het schuilkerkarakter. Uit deze kerk zijn vrij veel liturgische voorwerpen overgebleven. Na het herstel van de kerkelijke hiërarchie in 1853 werd de missiepost omgezet in een parochie, Michael werd opnieuw de schutspatroon. In 1879 werd begonnen aan de bouw van de huidige kerk. Tijdens de bouw fungeerde een loods aan de overkant van de haven als noodkerk.

De Neo-Gothiek

Deze in Frankrijk ontstane stijl, die teruggreep op de gotische vormen van de Middeleeuwen bleek bij uitstek geschikt voor de Nederlandse Katholieken die in 1853 in al hun rechten waren hersteld. Er zijn twee stromingen te onderscheiden: de Franse, ontwikkeld door de cultuurfilosoof Alberdingk Thijm en de architect Cuypers. Deze bouwde veel kerken, in Friesland o.a. te Blauwhuis en Leeuwarden. In deze kerken veel kleur, Siermetselwerk en ornamenten.

De tweede stroming is gebaseerd op de Nederrijnse gothiek, toegepast in Duitsland en het oostelijk deel van Nederland. Promotor van deze vorm was de Utrechtse kapelaan Gerard van Heukelom, die het Sint Bernulphusgilde stichtte om de bouw van kerken in deze sobere stijl in het Aartsbisdom Utrecht te bevorderen. Belangrijkste architect was Alfred Tepe, de bouwer van de nieuwe kerk van Harlingen. Beide stromingen beschikten over eigen ateliers met eigen kunstenaars: Cuypers in Roermond, Het Bernulphusgilde in Utrecht. Hier werkten o.a. de beeldhouwer Mengelberg, de glazenier Heinrich Geuer, die edelsmeden Gerard Brom en diens zoon Jan Hendrik. De kerken van Tepe zijn eenvoudiger dan die van Cuypers, geen siermetselwerk, geen toepassing van kleur. Alleen enkele onderdelen van de inrichting, zoals de altaren, kennen een meer uitbundige toepassing van gotische vormen.

De Michaëlkerk

De inwijding van de nieuwe kerk vond plaats op 31 mei 1881. Zeer modern was de aangebrachte gasverlichting. Al vrij snel bleek de kerk enkele opknappen nodig te hebben. In 1924 werd verwarming aangelegd.

De oorlog 1940-'45 is rampzalig voor de kerk geweest. In 1940 liep de toren schade op, in november 1941 bracht een bominslag aan het koor en het voorste gedeelte van het schip zodanige schade aan, dat de kerk buiten gebruik werd gesteld. De zaal van het parochiehuus aan de Rommelhaven heeft tot in 1948 als noodkerk dienst gedaan. Na de oorlog werd afbraak overwogen, maar men besloot tot herstel, dit herstel, begonnen in 1947, nam bijna twee jaar in beslag. Momenteel is de kerk opnieuw in restauratie, deze wordt in fasen uitgevoerd.

Exterieur

De kerk is basilikaal van opbouw: het middenschip is hoger dan de zijbeuken en heeft een bescheiden lichtbeuk. De kerk is gebouwd in zeer donkere baksteen. Koor en zijbeuken zijn driezijdig gesloten. Het geheel is weinig levendig, behalve de driemaal versneden steunberen en enkele dakkapellen heeft het exterieur bijzonderheden. De toren heeft drie geledingen en wordt gedekt door een achtkantige ingesnoerde spits. De oorspronkelijke klokken, een uit de kerk van 1838 en een uit 1881, zijn tijdens de oorlog geroofd en niet teruggevonden. In 1949 zijn twee nieuwe geplaatst.

Interieur

Het hoofdaltaar is afkomstig uit de ateliers van het St. Bernulphusgilde. Boven de altaartafel vier panelen: de boodschap van de engel aan Maria, Maria bezoekt Elisabeth, geboorte van Christus, opdracht in de tempel. Het tabernakel en de opstanden boven de panelen zijn uitgesproken neogotisch. Twee zijaltaren: links het Maria-altaar, rechts het Josef-altaar. Voor de diensten wordt een moderne altaartafel gebruikt. Links in het koor de godslamp. Het vieringskruis laat ter weerszijden van Christus Maria en Johannes zien; op de vier hoeken de symbolen van de evangelisten. In de zijbeuken de (niet meer gebruikte) biechtstoelen. Een merkwaardigheid: het beeld van Sint Willibrord in de rechter zijbeuk vertoont het gezicht van de bouwpastoor.

De kerk heeft een eenvoudige preekstoel: Op de panelen de vier evangelisten. Achterin de kerk: beelden van Maria, Antonius en Franciscus. In de doopkapel een modern doopvont. De kruisweg-staties zijn afkomstig uit een kerk in Munster (Westfalen).

De ramen

Van de oorspronkelijke ramen van Heinrich Geuer is slechts een exemplaar overgebleven (achter het orgel), de overige zijn bij de bominslag van 1941 vernietigd. Bij herstel na de oorlog zijn in de hele kerk eenvoudige blanke ramen aangebracht. In 1952 schonk een Engelse familie een glas-inloodraam ter nagedachtenis aan haar bij Harlingen gesneuvelde zoon.

Uit de laatste jaren dateren de opmerkelijke ramen van Jan Murk de Vries in het koor. Voor het eerst is hier geen glas gebruikt maar een kunststof, nl. plexiglas. Het kleurgebruik geeft de overigens wat witte kerk een levendige, warme sfeer. In de ramen zijn veel afbeeldingen en symbolen te ontdekken, o.a. het gevecht van Michaël en de gevallen engel, de vier evangelisten, de wonderbaarlijke visvangst.

Het orgel uit 1783 heeft in de nieuwe kerk dienst gedaan tot 1895, het werd toen vervangen door een nieuw instrument van de Leeuwarder orgelmaker Adema. Dit is in 1949 gerestaureerd en uitgebreid. Dispositie:

Hoofdmanuaal:		Manuaal II:		Pedaal:	
Bourdon	16'	Vioolprestant	8'	Contrabas	16'
Prestant	8'	Viola	8'	Subbas	16'
Salicioniaal	8'	Vox celestis		Open Fluit	4'
Holpijp	8'	Bourdon	8'	Fagot	16'
Octaaf	4'	Fluit Harmoniek	4'		
Roerfluit	4'	Flageolet	2'		
Doublet	2'	Sexquialter	1-2 sterk		
Mixtuur	2-4 sterk	Fagot Hobo	8'		
Trompet	8'				

G. Yedema
1992

Literatuur:

-H. Oldenhof, Huis en baken;de kerk van Sint Michaël te Harlingen. Harlingen, 1981